

Брюґґен Володимир Олександрович

Біографія

Володимир Олександрович Брюґґен — український літературний критик, літературознавець, перекладач, есеїст і журналіст, одна з помітних постатей літературного Харкова другої половини XX — початку XXI століття. Народився 29 березня 1932 року в Харкові, де минула більша частина його життя. Помер у рідному місті 19 липня 2018 року. Від 1965 року був членом Спілки письменників України.

Родина Брюґґена мала російське й німецьке коріння. Сам письменник розповідав, що його прізвище походить від старовинного дворянського роду von Brügggen, представники якого жили в Курляндії та Петербурзі. За родинною традицією, до батьківської гілки належав декабрист Олександр Федорович фон дер Бриген, прізвище якого в російських джерелах зустрічається також у формах Бриген і Бригген. Таким чином, Брюґґен і Бриген — різні варіанти передачі одного німецького родового імені Brügggen, а не прізвища різних родин. Батька майбутнього критика звали Олександром Брюґґеном; він працював у фінансовій сфері.

Батьки Володимира — Олександр і Олександра — перебралися до Харкова 1924 року. Мати була партійною працівницею, мала літературні нахили й добре володіла українською мовою. Саме Харків став для їхнього сина рідним містом і згодом одним із головних просторів його літературного життя.

Сам Володимир Брюґґен називав себе етнічним росіянином, однак ще в студентські роки свідомо обрав українську культуру своїм основним професійним середовищем. Пізніше він згадував, що, навчаючись у Києві, уже точно знав: стане українським журналістом і письменником, а українська буде його головною робочою мовою. Водночас частину своєї есеїстичної та афористичної спадщини, насамперед "Блокноти", він писав російською.

У 1950–1952 роках Брюґґен навчався в Харківському політехнічному інституті. Згодом змінив напрям освіти й пов'язав майбутнє з журналістикою. Закінчив факультет журналістики Київського державного університету імені Тараса Шевченка 1956 року. Після університету працював у районній газеті в Богодухові, у заводській багатотиражці Харківського електромеханічного заводу, а в 1958–1960 роках — на Харківському телебаченні. Сам Брюґґен пізніше називав цей період доброю школою журналістики.

Друкватися він почав ще студентом. Першою його публікацією стала рецензія, надрукована 1951 року в журналі "Звезда". Надалі літературна критика перетворилася на одну з головних справ його життя. Для Брюґґена критик був не суддею, який роздає письменникам оцінки, а уважним читачем і співрозмовником автора. Його тексти вирізнялися інтересом до художньої деталі, стилю письменника та тих творчих можливостей, які відкривав конкретний твір.

Особливо важливим для Брюґґена став харківський журнал "Прапор", пізніше

перейменований на "Березіль". У 1960–1970 роках він очолював там відділ критики. Це була вже суто літературна робота: Брюгген читав нові твори, працював із авторами, писав рецензії та статті, водночас активно публікуючись в інших українських і союзних виданнях.

1970 року, у тридцять вісім років, Брюгген залишив штатну роботу й став професійним літератором. Для нього це було принциповим рішенням. Найбільшим багатством людини він вважав можливість розпоряджатися власним часом і тому свідомо обрав незалежне творче життя без постійної посади та зарплати. Пізніше письменник жартував, що через це його неможливо було "зняти з посади": можна було хіба що "зняти з посади Брюггена".

Незалежність мала й інший бік. Наприкінці 1960-х — на початку 1970-х років Брюгген приблизно три роки перебував у фактичних "чорних списках". Його звинувачували в суб'єктивізмі й націоналізмі; він згадував, що одним із приводів стала публікація інтерв'ю, у якому чесно залишив згадки про художників Василя Кандинського та Марка Шагала, небажані для тодішньої радянської культурної політики. Брюгген дружив з Іваном Дзюбою, виступав українською мовою і сам вважав себе учасником покоління шістдесятників, хоча наголошував, що не був дисидентом у класичному розумінні.

Власне розуміння літературної критики Брюгген сформулював дуже чітко. Він не вірив у цілковито безособову оцінку мистецтва і вважав, що критик неминуче дивиться на текст крізь власний досвід і темперамент. Водночас суб'єктивність, на його думку, мала поєднуватися зі зваженістю, аргументованістю та уважним читанням. Брюгген цінував емоційну, небайдужу критику й не любив сухих літературознавчих схем.

У різні роки вийшли його літературно-критичні книжки "Людина творить добро" (1966), "Звичайний хліб мистецтва" (1969), "Про Ігоря Муратова" (1972), "Земля і люди" (1973), "Близький берег долі" (1981), "Зерно і сходи" (1987). Пізніше до них додалися книжки "Люди і книги", "Прозріння. Літературно-критичні етюди", "Література і час" та інші видання, у яких Брюгген продовжував розмову про письменників, книжки й саме призначення літератури.

Окремою частиною його творчості стали "Блокноти" — короткі записи, афоризми, есеїстичні мініатюри, спостереження та міні-рецензії, які Брюгген робив упродовж десятиліть. Перші з них з'явилися ще наприкінці 1950-х років, але книжкове життя "Блокнотів" фактично почалося вже у XXI столітті. Видання виходили 2001, 2003, 2007, 2010, 2012, 2015 і 2016 років. Сам автор називав "Блокноти" своїми найкращими книжками й найбільш органічним для себе жанром.

Ці записи важко однозначно віднести до певного літературного жанру. У них поєдналися мемуарна проза, критичний етюд, філософська нотатка, афоризм, побутове спостереження та іронічний коментар. Сучасники відзначали у Брюггена рідкісне поєднання інтелектуальної насиченості, лаконізму, іронії та парадоксальності. Для самого автора робота над мініатюрами стала майже щоденною потребою: випадкова фраза, прочитаний текст або життєва ситуація могли перетворитися на завершену

думку.

Не менш значним був перекладацький доробок Брюггена. Він перекладав із французької, англійської та польської мов, працював і українською, і російською. Серед авторів, твори яких виходили в його перекладах, — Жуль Верн, Луї Буссенар, Рене Фалле, Агата Крісті, Джеймс Гедлі Чейз, Бернард Маламуд, Паскаль Лене та інші. Брюгген згадував, що саме він уперше переклав російською два романи Жуля Верна, які раніше не мали російського перекладу.

Особливе місце серед його перекладів посіла поезія французького нобелівського лауреата Сен-Жон Перса. Брюгген прагнув максимально точно передавати не тільки буквальне значення оригіналу, а передусім його художній дух. За переклад творів Сен-Жон Перса 1997 року він був удостоєний літературної премії імені Василя Мисика.

Брюгген дуже любив іноземні мови. Французька була для нього особливо близькою, англійську він продовжував удосконалювати протягом життя, а польську, за власними спогадами, почав учити вже після тридцяти років. Поштовхом стала поїздка до Варшави, де він із досадою зрозумів, що майже нічого не розуміє; після цього придбав самовчитель і самостійно опанував мову.

Попри тісний зв'язок із Харковом, Брюгген ніколи не обмежував свій культурний простір одним містом. Він любив Київ, Старий Салтів, Крим, Коктебель і Ялту, багато подорожував і цінував сам стан дороги. У певні періоди Київ, за його словами, "рятував" його від Харкова, а Харків — від Києва. Проте своє ставлення до країни він сформулював однозначно: "для мене дім — це Україна". Свого часу Брюгген навіть відмовився від пропозиції працювати в Москві, хоча багато друкувався там.

Його творчість була двомовною. Українською Брюгген писав більшість критичних статей і виступав як український літератор, тоді як значна частина "Блокнотів" створювалася російською — мовою його родини й раннього читання. Він не бачив у цьому суперечності й наголошував, що кожна мова має власні відтінки, каламбури та інтонації, які не завжди можна перенести в перекладі.

За десятиліття роботи Брюгген став важливою фігурою харківського літературного середовища. Його згадували як людину енциклопедичних знань, високої інтелігентності, тонкого гумору й надзвичайної захопленості літературою. Особливо відзначали його делікатне ставлення до молодих авторів: Брюгген умів не лише побачити недоліки тексту, а й підтримати перші справжні творчі знахідки початківця.

Він належав до того типу критиків, для яких література була не додатком до професії, а способом життя. Це добре передає й назва одного з його пізніх інтерв'ю — "Література житиме завжди". Брюгген десятиліттями читав, перекладав, оцінював нові книжки, повертав у культурний обіг забутих авторів і водночас уважно стежив за молодшими поколіннями письменників.

Володимир Брюгген помер у Харкові вранці 19 липня 2018 року на 87-му році життя. Повідомляючи про його смерть, харківські письменники наголошували, що в місті майже не було іншого критика, який би з такою широтою знав і осмислював українську та світову літературу. Прощання відбулося наступного дня у приміщенні

Спілки письменників на вулиці Чернишевській.

Літературна спадщина Володимира Брюґґена охоплює критичні книжки, сотні статей і рецензій, переклади світової прози й поезії, спогади та багатотомні "Блокноти". Усі ці різні напрями об'єднує одна риса — постійна потреба думати про прочитане й вступати з книжкою в особистий діалог. Для Брюґґена література залишалася живою саме доти, доки читач не просто сприймає текст, а сперечається з ним, захоплюється ним, сумнівається й намагається зрозуміти автора.